

afdeling directie
doorkiesnr 020-5776557
datum 5 november 2002
referentie HV/JB/02-157
betreft oorlogsschadeclaims

JMW

Marcel en Philip Staal
P.O. Box 1411
PARDES HANNA 37113
Israël

Archief Philip Staal

Geachte gebroeders Staal,

Op 27 juni 2000 zond u mij een verzoek om informatie inzake de behandeling van de oorlogsschadeclaims door de Joodse voogdij-instellingen. Zowel voorafgaand aan- als volgend op deze brief heb ik een aantal gesprekken gevoerd met de heer Philip Staal. In het laatste gesprek op 26 augustus j.l. kwamen wij tot de conclusie dat er met de aanvullende gegevens die mij in de week van 9 september j.l. door u ter hand zijn gesteld, voldoende informatie moest zijn om een inhoudelijke reactie op uw vraag te geven.

Ik heb daarop mevrouw Elma Verhey, specialiste op dit gebied en op dit moment werkend aan een onderzoek naar het restitutieproces aan oorlogsswezen, verzocht de stukken te bestuderen en vanuit haar kennis van de archieven te beantwoorden. Mevrouw Verhey heeft mij bijgesloten rapportage doen toekomen, die naar mijn mening uw vragen beantwoordt.

Met deze beantwoording van uw brief komt dan ook een eind aan een toch slepende en voor u emotioneel beladen vraagstelling. Indien u daartoe na lezing van de rapportage van mevrouw Verhey behoefte heeft is zij -zoals zij ook zelf schrijft- en is ondergetekende bereid tot nadere toelichting.

Met vriendelijke groet,

Drs. H.G. Vuijsje,
Directeur

Bijlage

Handwritten signature of Dr. H.G. Vuijsje
Directeur

De Lairessestraat 145-147
1075 HJ Amsterdam
Telefoon 020-5776577
Telefax 020-5776500
E-mail jmw@joods.nl
<http://www.joods.nl/jmw>

Stichting Joods Maatschappelijk Werk
t.a.v. drs. H.G. Vuijsje
De Lairessestraat 145-147
1075 HJ Amsterdam

Amsterdam, 22 oktober 2002.

Geachte heer Vuijsje,

Betreft: rapport oorlogsschadeclaims Philip en Marcel Staal.

Een aantal dagen geleden stuurde u mij een tiental documenten in zake de afwikkeling van de oorlogsschadeclaims van de broers Marcel en Philip Staal, met het verzoek of ik iets naders over deze stukken zou kunnen zeggen.

Bij brief van 27 juni 2000 hebben Marcel en Philip Staal JMW om uitleg gevraagd over hun schadeclaims. Blijkens deze brief ging het hen vooral om de punten 2.1 t/m 2.6, de zogenaamde Jokos-claims. De broers Staal vragen zich af of zij deze Jokos-gelden, die in eerste instantie op rekening van Le-Ezrath Ha-Jeled zijn gestort, wel hebben ontvangen. Hun ongerustheid daarover, zo schrijven zij, is ingegeven door het feit dat zij 'nooit een eindafrekening hebben gekregen.'

Dit laatste moet op een - niet onbegrijpelijk - misverstand berusten. De afrekening van Philip Staal, opgemaakt bij zijn meerderjarigheid in juni 1962, bevindt zich evenwel tussen de door hen zelf aangeleverde stukken, onder het kopje 'Philip Staal. Geboren 13 juni 1941 te Amsterdam.' Het betreft vier pagina's, met daarin een overzicht van alle inkomsten en uitgaven die door de S.A. Rüdelsheimstichting ten behoeve van Philip Staal zijn uitgegeven, geïnd en beheerd in de jaren dat deze instelling de voogdij over Philip voerde.

Eind jaren veertig besloten alle actief functionerende joodse voogdijinstellingen (zoals Rüdelsheimstichting en Bergstichting) de opsporing, inning en het beheer van vermogens van hun pupillen door de afdeling vermogensbeheer van Le-Ezrath Ha-Jeled te laten doen. Toen ook werd besloten dat het beleid ten aanzien van pleegkosten, beheerskosten van het vermogen van pupillen e.d. gezamenlijk zou worden gevoerd. In het geval van de broers Staal functioneerde Le-Ezrath kortom als administratiekantoor. Omdat Le-Ezrath formeel-juridisch ten opzichte van de rechtbank die de eindafrekening moest controleren geen rol speelde, komt op de eindafrekening van Philip Staal de naam 'Le-Ezrath' niet voor. Dat verklaart mijns inziens waarschijnlijk het misverstand, en het idee van beide broers dat zij 'van Le-Ezrath' nooit een afrekening hebben ontvangen. Dat het echter wel degelijk gaat om de eindafrekening, opgemaakt door de afdeling vermogensbeheer van Le-Ezrath, concludeer ik uit andere eindafrekeningen, afkomstig uit het archief van Le-Ezrath. Indeling, opstelling en zelfs de gebruikte typemachine-letter zijn identiek.

Uit de eindafrekening van Philip Staal blijkt mijns inziens dat Le-Ezrath de geïnde Jokos-gelden nauwkeurig heeft afgerekend. Onder het kopje 'ontvangst, nalatenschappen' (pagina 1), staan vier Jokos-claims genoemd. Een bedrag van fl. 3.217,30 (M.S. Staal en Ph. Nathan), een bedrag van fl. 3.093,52 (I. Staal), een bedrag van fl. 117,- (L. van Tijn) en een bedrag van fl. 1.027,06 (Trijtel-Ketellapper).

De Jokos-bedragen die voor M.S. Staal en Ph. Nathan door Le- Ezrath zijn ontvangen, worden door de broers Staal genoemd in hun brief van 27 juni 2000, onder punt 2.6.2 en 2.6.3. In totaal gaat het om een bedrag van (fl. 2.805,54 plus fl. 3.629,07) fl. 6.434,60. De helft daarvan (Philip deelde het bedrag uiteraard met zijn broer) is fl. 3.217,30. Precies dat bedrag staat genoemd op de afrekening onder het genoemde kopje 'M.S. Staal & Ph. Nathan (Jokos)'.

Wat betreft de afwikkeling van de Jokos-claims van hun ouders (punt 2.6.1.) vindt u het bedrag van fl. 3.093,52 in zijn geheel terug op de afrekening van Philip Staal (pagina 1). Bij de uitgaven (pagina 3) staat onder vermelding: 'doorbetaald aan broer aandeel Jokos-uitkering nal. L. Staal' echter een bedrag van fl. 1.546,76 -. Precies de helft is dus overgeboekt naar de rekening van Marcel.

De vraag van de broers Staal onder punt 2.6.4. (Trijtel-Ketellapper) ligt iets ingewikkelder. Blijkens de brief van JMW aan de broers Staal van 2 augustus 1999, waren zij in deze erfenis slechts gedeeltelijk gerechtigd. Met andere woorden: niet de complete bedragen zoals die door hen worden genoemd in hun brief, kunnen aan hen zijn uitbetaald. De afwikkeling liep bovendien niet via Le-Ezrath maar in eerste instantie via notaris J. Schaap. Zeker is echter dat Philip van die Jokos-uitkering tenminste fl. 1.027,06 heeft ontvangen (zie afrekening, pagina 1). Hoewel ik niet tot op de cent nauwkeurig heb kunnen narekenen of dat bedrag geheel overeenkomstig de erfverdeelsleutel is die in de stukken wordt genoemd (minus kosten), doen de hoogte en de precisie van het bedrag tenminste vermoeden dat aan de berekening van notaris Schaap niet hoeft te worden getwijfeld.

Het is overigens niet uitgesloten, en zelfs voor de hand liggend, dat Philip in latere jaren i.v.m. met deze Jokos-claim nog aanvullende bedragen heeft ontvangen via notaris Schaap. De uitbetalingen van Jokos-claims van Debora Trijtel-Ketellapper hebben ook na 1962 plaatsgevonden (in juli 1963 en in mei 1969) na de eindafrekening bij meerderjarigheid dus. Noch de Rüdelsheimstichting, noch de afdeling vermogensbeheer van Le-Ezrath waren voor die uitbetalingen langer verantwoordelijk. Philip was toen meerderjarig. In sommige gevallen, vooral als het om kinderen ging die in Israël verbleven, deed Le-Ezrath ook na meerderjarigheid om praktische redenen de afwikkeling van nog uitstaande claims. In de Jokos-archieven bevinden zich tientallen volmachten, waarin dat juridisch is vastgelegd. De broers Staal hebben dat echter door hun voormalige toezienend voogd, accountant P. Vos laten doen. Bij de aangeleverde stukken zit een verklaring van Algemene Volmacht, getekend door Marcel Staal, op 12.1.1961 in Tel Aviv, waarin hij accountant Vos machtigt. Het lijkt voor de hand liggend dat ook zijn broer Philip een dergelijke verklaring na zijn meerderjarigheid ten name van Vos heeft getekend.

Hoewel bij de mij toegestuurde stukken alleen de eindafrekening van Philip is opgestuurd, en niet die van Marcel, lijkt het mij uitgesloten dat de ene broer wel, en de andere broer geen eindafrekening heeft ontvangen. Dat zouden ze van elkaar hebben moeten weten. Bovendien heeft het algemene onderzoek van Pauline Micheels en mij geen enkele aanwijzing opgeleverd dat er geen eindafrekeningen zijn gemaakt. Mijns inziens is er dan ook geen reden om zelfs maar te vermoeden dat de Jokos-claims niet zijn uitbetaald aan de broers Staal.

Daarnaast heb ik alle stukken die u mij hebt toegestuurd in zijn algemeenheid bekeken. Voorzover ik dat kan vaststellen, moeten de meeste door de broers Staal aangeleverde stukken afkomstig zijn uit hun sociale dossier, zoals dat is ondergebracht bij het NIOD. Ik concludeer dat uit de aard en de opbouw van de stukken. Het is mij bovendien bekend dat delen van het vermogensbeheer-dossier in kopie in de sociale dossiers werden opgenomen.

Vooral als het ging om stukken waar maatschappelijke werkers bij betrokken waren. Uit deze stukken blijkt mijns inziens hoeveel moeite de afdeling vermogensbeheer van Le-Ezrath Ha-Jeled zich heeft getroost om verloren gegane vermogens van omgekomen familieleden op te sporen waar de pupillen recht op konden laten gelden. Ook dat komt overeen met onze algemene conclusies. Een van de brieven die u stuurde is gericht aan de rechtbank, waaruit moge blijken dat er ook t.a.v. de broers Staal overleg met de rechtbank was.

Een ander deel van de stukken moet afkomstig zijn uit het archief van het beheersinstituut (ondergebracht bij het ARA in Den Haag), dat grotere vermogens van 'afwezig' opspoorde, inde en beheerde, tot officieel vaststond dat zij omgekomen waren (vooral de overlijdensdata leverde problemen op). Pas daarna - we spreken dan begin jaren vijftig - konden hun vermogens formeel-juridisch worden vererfd. In het geval van Philip en Marcel Staal gaat het daarbij om het vermogen van hun vermoorde ouders, waarvoor in eerste instantie de bewindvoerder verantwoordelijk was - niet de Rüdelsheimstichting. Zij beheerde - als voogd van beide kinderen - dat vermogen pas nadat dit officieel in bezit was gekomen van Philip en Marcel.

Hoewel beide broers over deze afrekening van 9 februari 1954, uitgebracht door accountantskantoor P. Vos, tevens toeziend voogd, geen vragen hebben gesteld, is mijns inziens duidelijk dat het (deels geschatte) vermogen in 1954 overeenkomt met de latere eindafrekening (zie lijst van effecten bijvoorbeeld, of de afrekening van de levensverzekering).

De effecten die in latere jaren zijn gekocht voor Philip Staal, werden betaald uit de 'huisraadschadeboekjes', andere geërfde nalatenschappen en de opbrengst van de dividenden. Voor Philip werd voor een bedrag van ruim fl. 25.000,- aan effecten gekocht, en aangenomen mag worden dat voor Marcel voor eenzelfde bedrag in effecten is belegd. Dat was beleid van Le-Ezrath en de aangesloten voogdijinstellingen. Liquide bedragen boven de tweeduizend gulden werden, in verband met een hogere opbrengst, belegd. Waarbij er, volgens voorschrift en toezicht rechtbank, alleen mocht worden geïnvesteerd in niet-risicodragende effecten (obligaties met name). Al sinds begin negentienhonderd waren voogdijinstellingen via wettelijke bepalingen aan zeer strikte regels gebonden wat betreft gebruik van vermogens van weeskinderen.

Opmerkelijk vond ik het uitgegeven bedrag van fl. 9.681,83 aan pleeggelden op de eindafrekening (pagina 3). Jammergenoeg zat daar geen verdere specificatie bij. Toch ben ik ervan overtuigd dat dit bedrag is opgebouwd uit enerzijds het tijdens en vlak na de oorlog betaalde bedrag van fl. 6.036,20 door accountant-toeziend voogd Vos aan het onderduikadres van de kinderen (zie pagina 11, rapport) en anderzijds een gerestitueerd bedrag aan de overheid vanwege direct na de oorlog uitbetaalde pleeggelden aan particulieren. Op pagina 10, onder het kopje 'verschuldigde kosten van levensonderhoud kinderen' gaat Vos er van uit dat die door de overheid uitbetaalde pleeggelden in zijn geheel moesten worden terugbetaald, bij - later - vastgesteld eigen vermogen van Marcel en Philip. Zo erg zou het in de praktijk niet zijn. Alleen de opbrengst van vermogen, zijnde eigen inkomsten, zouden in latere jaren door de overheid worden verrekend met de uitbetaalde pleeggelden en teruggevorderd. Maar alleen als het om pleeggelden ging die via de voogdijinstelling aan derden waren betaald (particulieren) zijn die terugbetaalde bedragen ook daadwerkelijk in mindering van het eigen vermogen van pupillen gebracht. Ik meen bovendien te weten dat Philip Staal in latere jaren in een particulier gezin verbleef. Het is daarom niet uitgesloten dat de extra pleeggelden die dat met zich meebracht, tevens hebben

bijgedragen aan het totaalbedrag aan 'pleeggelden' zoals dat in mindering is gebracht op het vermogen van Philip.

Ik kom tot deze conclusie omdat de Rüdelsheimstichting (en alle andere naoorlogse joodse voogdij-instellingen) volgens ons onderzoek nooit pleeggelden op vermogens in rekening heeft gebracht voor verblijf in eigen tehuizen. Zelfs niet voor pleeggelden van kinderen in eigen tehuizen die in latere jaren werden teruggevorderd door de overheid, bij gebleken eigen vermogen. De (grote) tekorten die op de joodse tehuizen werden gemaakt, werden uit het eigen vermogen van de instellingen betaald. Het is zelfs zo dat ook in latere jaren voor kinderen met (grote) eigen vermogens en daarom minder uitbetaalde overheidspleeggelden extra gelden van de instellingen zelf werden 'bijgepast'.

Misschien is het in dit verband van belang te benadrukken dat ook extra pleeggelden die aan particulieren werden betaald door de voogden, en die ten laste werden gebracht van het eigen vermogen van een kind, aan zeer strikte regels waren gebonden. Daarvoor moest toestemming van de rechtbank worden gevraagd, die slechts werd gegeven als het om noodzakelijke, extra uitgaven ging die op geen andere manier kon worden gedekt (onvermogen verzorgers of voogden).

Dat gold ook voor de beheerskosten van vermogens. Het bedrag van fl. 204,02 op de eindafrekening van Philip Staal - zo weet ik uit andere afrekeningen - heeft betrekking op fotokopieën e.d. Bij de post 'accountantskosten' die u op de afrekening van Philip aantreft, moet het gaan om de kosten die door accountantskantoor Mesritz in rekening werden gebracht voor de jaarlijkse controle van het vermogensbeheer en die van de definitieve afrekening bij meerderjarigheid.

De kosten van het opsporen en het beheer van vermogens van pupillen is betaald uit het eigen vermogen van de instellingen. Dat het daarbij om zeer veel werk en dus aanzienlijke uitgaven ging, mag duidelijk zijn. Begin jaren vijftig had Le-Ezrath voor deze taak zes mensen in dienst. Ook blijkt uit archiefstukken dat niet-joodse voogdijinstellingen en particuliere (joodse) voogden, de voogdij over joodse oorlogswezen om die reden afwezen, of die taak bij voorkeur overdroegen aan de afdeling vermogensbeheer van Le-Ezrath. Een van onze conclusies is dan ook dat kinderen, die onder de voogdij van een joodse instelling vielen, in zijn algemeenheid voor wat betreft de afwikkeling van hun oorlogsclaims waarschijnlijk gebaat waren bij een dergelijke voogdij. Le-Ezrath beschikte in elk geval over de kennis hoe deze ingewikkelde zaken ter hand te nemen, plus het nodige personeel. Bovendien werden daarvoor geen kosten in rekening gebracht op het vermogen.

Het mag u bekend zijn dat het archief van de afdeling vermogensbeheer van Le-Ezrath Ha-Jeled midden jaren zeventig grotendeels is vernietigd. Waarschijnlijk omdat het om een zeer groot archief ging, waarvan de toenmalige bestuurders meenden dat dit voor de toekomst geen nut meer had. De eindafrekeningen waren immers via de rechtbank verlopen en formeel-juridisch 'afgedaan'. Uit de wel bewaard gebleven vermogensdossiers, inclusief de met hand bijgehouden boekhouding, hebben wij geconstateerd dat alle bedragen tot op de cent nauwkeurig zijn uitbetaald. Het is überhaupt niet aannemelijk dat er pupillen zijn geweest waarmee niet is afgerekend. Daarvoor was het toezicht van de rechtbank (en de toezienend voogd) veel te gereguleerd. Bovendien lijkt het niet aannemelijk dat de joodse gemeenschap in Nederland, die in de jaren na de oorlog ondanks alle moeilijkheden miljoenen guldens bijeen bracht speciaal voor de oorlogswezen, geen oog zou hebben gehad voor een juiste en eerlijke afwikkeling van hun vermogens, voor zover zij daar althans zelf verantwoordelijk voor was. Op grond van de door u toegestuurde stukken, en tegen de achtergrond van het door mij en Paulien Micheels uitgevoerde algemene onderzoek,

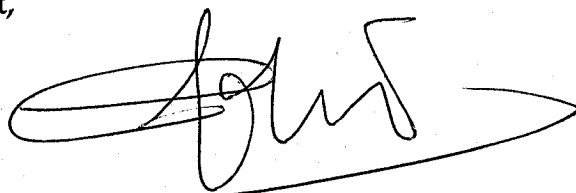
concludeer ik dan ook dat het mij nagenoeg uitgesloten lijkt dat Le-Ezrath Ha-Jeled of de Rüdelsheimstichting op enigerlei wijze oneigenlijk gebruik heeft gemaakt van de erfenis van de broers Staal.

Ik kan mij echter voorstellen dat voor sommige pupillen van joodse voogdijinstellingen de afwikkeling van hun vermogens onduidelijk is. In hun sociale dossier worden ze geconfronteerd met op het eerste gezicht onbegrijpelijke brieven van Le-Ezrath, waaruit blijkt dat door maatschappelijke werkers gelden van spaarbankboekjes worden geïnd. Om praktische redenen en voor de aankoop van effecten, zo weet ik inmiddels - maar dat staat niet in dergelijke brieven. Dan weer lezen zij brieven van het Beheersinstituut, of van de Stichting Hulp aan Oorlogspleegekinderen, die (als voorlopige voogdijinstantie) de allereerste opsporing van vermogens deed. De geschiedenis is behoorlijk ingewikkeld en het aantal (overheidsinstanties dat zich met de afwikkeling van oorlogsschade bezighield groot. Een door ons ingestelde enquête onder voormalige pupillen in Israël heeft aangetoond dat de kennis en de herinnering over de afwikkeling van schadeclaims lang niet altijd op werkelijke feiten is gebaseerd. Sommige mensen, die net als de boers Staal veronderstellen dat zij geen eindafrekening hebben ontvangen, hebben die aantoonbaar wel gekregen. Andere hardnekkige geruchten, zoals de aanschaf van tractoren voor kibboets die betaald zouden zijn uit het vermogen van kinderen, zijn in werkelijkheid betaald uit het vermogen van de Bergstichting, net als reis- en uitrustingskosten voor de alijah naar Israël. Ik durf zeker niet te beweren dat alle onrust weggenomen kan worden met de afronding van ons onderzoek. Toch hoop ik dat dit op z'n minst een positieve bijdrage zal kunnen leveren aan het wegnemen van twijfels. Voor de afronding van ons onderzoek moeten nog enkele financiële archieven worden bekeken. Maar ook de voorlopige resultaten van dat onderzoek geven tot nu toe geen aanleiding om onze conclusies, zoals wij die in december vorig jaar op een bijeenkomst in Israël hebben gepresenteerd, bij te stellen of te veranderen.

De broers Staal hebben mij geruime tijd geleden al meerdere stukken van hun oorlogsschadeclaimdossier doen toekomen. Een groot deel van de door u toegestuurde stukken was dan ook niet 'nieuw'. Op basis daarvan meende ik toen al dat hun ongerustheid hoogstwaarschijnlijk niet nodig was. Dat heb ik hen destijds ook laten weten. Maar het algemene onderzoek was toen nog niet zo ver als nu. Mochten zij prijs stellen op nadere uitleg van mijn kant, dan ben ik daar graag toe bereid. In de hoop u hiermee voorlopig voldoende te hebben geïnformeerd,

met vriendelijke groet,

Elma Verhey

Rapenburgerstraat 171-565K
1011 VM Amsterdam
Tel: 020-4233083 of 0653390636